

2020 / Vol:6, Issue:23 / pp.191-205

Arrival Date : 25.12.2019

Published Date : 24.02.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.260>

Reference : Dündar, N. (2020). "İktisadi Kalkınma ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(23): 191-205.

RESEARCH ARTICLE

İKTİSADİ KALKINMA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Examination On The Relationship Between Economic Development And Democracy

Arş. Gör. Necip DÜNDAR

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muş/Türkiye

ORCID: 0000-0002-9408-8669

ÖZET

İktisadi kalkınma ve demokrasi arasındaki ilişki özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir takım tartışmalara ve araştırmalara konu olmaya başlayıp günümüzde bile önemini korumaktadır. Kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler gibi demokrasi bileşenlerinin iktisadi kalkınmanın meydana gelmesinde ve hız kazanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bileşenler ile birlikte toplumsal yapının demokratik bir nitelik kazanmasında, demokrasinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesinde iktisadi kalkınmanın önemli bir etkisi vardır. Gelişmiş ülkeler, genel olarak politik hakları, sivil ve ekonomik özgürlükleri ve kurumsal kalite düzeyleri yüksek olan; bununla birlikte demokratik yönetimlere ve çok yüksek insani gelişim düzeylerine sahip ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise orta düzey bir kurumsal kaliteye sahip politik, sivil ve ekonomik özgürlükler konusunda kısmen özgür ve orta düzey ülkeler grubunda olan yönetim olarak kusurlu demokrasi veya karma rejimlere sahip fakat genel olarak yüksek insani gelişimin olduğu ülkeler olarak görülmektedir. Bu çalışmada bütüncül bir yaklaşımla demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkinin boyutları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Ve netice olarak iktisadi kalkınma ve demokrasinin karşılıklı olarak birbirilerini olumlu bir şekilde etkiledikleri ve birbirileri için vazgeçilmez unsurlar olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Kalkınma, Demokrasi, Kurumsal Yapı, Sivil ve Ekonomik Özgürlük

ABSTRACT

The relationship between economic development and democracy continues to be the subject of some discussions and researches, especially from the second half of the 20th century, and it remains important even today. Democracy components such as institutional structure, political rights, civil and economic freedoms have an important role in the development and acceleration of economic development. Along with these components, economic development has an important effect on the social structure gaining a democratic character, strengthening and developing democracy.. Developed countries generally have high political rights, civil and economic freedoms and institutional quality levels; however, it stands out as countries with democratic governments and very high levels of human development. On the other hand, developing countries are considered to be countries with a moderate institutional quality in terms of political, civil and economic freedoms, partly free and middle-level countries, with the management of defective democracy or mixed regimes, but generally high human development. In this study, the dimensions of the relationship between democracy and development have been comprehensively examined with a holistic approach. And consequently, economic development and democracy are thought to affect each other positively and are indispensable for each other.

Key words: Economic Development, Democracy, Institutional Structure, Civil and Economic Freedom

1. GİRİŞ

İktisat biliminde, bazı durumlarda kalkınma ve büyüme kavramları birbirlerinin yerine kullanılmasına rağmen bu kavramlar birbirlerinden farklıdır. Aralarındaki en temel ayrım ise iktisadi kalkınmanın nitel büyüklüklerle, iktisadi büyümenin ise nicel büyüklüklerle ilgili olmasıdır. Ya da başka bir ifadeyle, iktisadi büyüme, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın rakamsal olarak büyümesi anlamına

gelirken; iktisadi kalkınma, ortalama yaşam süresi, eğitim düzeyi, altyapı hizmetleri, adil gelir dağılımı gibi nitel bazı değişkenlerde ortaya çıkan gelişmeleri ifade etmektedir.

Klasik kalkınma teorileri kalkınmayı ekonomik büyüme ve kalkınma çerçevesinde ele almaktadır. Bu teorilere göre iktisadi kalkınma, ekonomik büyümenin eş anlamlısı olarak geleneksel tarımın çeşitli ürün ve hizmetlerinin modern sanayileşmiş üretime dönüştürülmesiyle yani geleneksel toplumdan olgunluk ve yüksek tüketim aşamasına geçilmesi ile belirli bir aşamadaki her devletin geçmesi gereken bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Klarin, 2018: 68-69).

İktisadi kalkınma, bireylerin ekonomik yaşama tam olarak katılmalarını sağlayan özerkliğin ve maddi özgürlüklerin güçlendirilmesidir. Bu nedenle, ekonomik kalkınma, bireylerin aktif olarak devreye girmelerini ve ekonomiye katkıda bulunmalarını sağlayacak kapasitelerini geliştirme fırsatı bulduklarında ortaya çıkmaktadır. Ekonomiye ve topluma katılabilecek birey sayısı arttıkça, yeni fikirlerin dolaşıma girmesi ve eyleme geçirilmesi fırsatı da artacaktır. Ekonomik kalkınma, kişi başına düşen gerçek gelirin yükselmesi, gelir ve servetin dağılımının yanı sıra yaşam kalitesinin göstergelerinden olan yaşam beklentisinden suç istatistiklerine ve çevresel kaliteye kadar uzanan ölçümlerle ölçülmektedir. Bu açıdan ekonomik gelişme, daha geniş bir metrik kümesine odaklanma açısından büyüme kavramından farklı kabul edilmektedir (Sen, 1999).

Slim'e göre kalkınma, GSMH istatistiklerine göre ölçülecek bir mal değildir. İnsanların kendi kaderlerinden sorumlu olmalarını ve tam potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlayan bir değişim sürecidir. Kalkınma, insanlarda bu hedefe ulaşmak için gerekli olan güven, beceri, varlık ve özgürlüklerin geliştirilmesini gerektirmektedir (Slim , 1995, 145). Myrdal, kalkınmayı tüm sosyal sistemin yukarı doğru hareketi olarak tanımlamıştır. Bu sosyal sistem, sözde ekonomik faktörlerin yanı sıra, çeşitli insan grupları tarafından her türlü tüketim de dahil olmak üzere ekonomik olmayan tüm faktörleri kapsamaktadır (Myrdal , 1974: 729).

İktisadi kalkınmanın temel amacı ise istihdam olanaklarını artırarak, verginin adil dağılmasını sağlayarak ve yaşam kalitesini artıracak çabalarla bir topluluğun ekonomik refahını arttırmaktır. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere ekonomik kalkınma için birden çok tanım yapılabilmekte ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için de tek bir strateji bulunmamaktadır. Ülkelerin ekonomik, siyasi, sosyal, coğrafi veya kültürel farklılıkları bulunduğu için bu ülkelerin kalkınma süreçleri ise bu bağlamda farklılık gösterecektir.

Demokrasinin kökeni Antik Yunan'a uzanmakta olup demokrasi, eski Yunancada halk anlamına gelen "demos" ile iktidar veya yönetme gibi anlamlara gelen "kratos" sözcüklerinden oluşmaktadır (Heywood, 2013: 89). Demokrasi, yöneticilerin özgür ve çekişmeli seçimlerle seçildiği siyasi bir rejimdir. Operasyonel olarak, demokrasi, görevdeki kişilerin seçimleri kaybettiği ve eğer yaparlarsa görevden ayrıldığı bir rejimdir (Przeworski, 2004: 303). Campbell, demokrasiyi siyasi egemenliğin halka ait olduğu, doğrudan vatandaşlar tarafından icra edilen bir yönetim sistemi olarak tanımlamıştır (Campbell, 2008: 4). Sodaro ise demokrasiyi temel düşüncesi insanların kendilerini yönetme hakkını belirleme olan bir sistem olarak açıklamıştır (Sodaro , 2004: 31).

Demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişki ise çok geniş bir literatürün konusudur. Literatürde iktisadi kalkınma ve demokrasi arasındaki ilişkinin boyutunu analiz eden birçok farklı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda demokrasi ve ekonomik performans arasında genellikle bir nedensel ilişki bulunmakla birlikte herhangi bir ilişkinin bulunmadığını iddia eden veya analiz eden çalışmaların da olduğu görülmektedir. Buna rağmen demokrasinin mülkiyet haklarını güvence altına almayı taahhüt etmesi, piyasaları düzenleyici bir rolünün olması, hukukun üstünlüğünü ön plana çıkarması gibi nedenlerden ötürü ekonomik kalkınma ile güçlü bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Nitekim Bardhan, demokrasinin, bir ekonomide istenmeyen hükümet müdahaleleri için periyodik cezalar sistemi ve arzu edilen müdahaleler için ise ödülleri sağladığını ve yürütme gücünün kötüye

kullanımını sınırlamak için kurduğu hesap verebilirlik mekanizmaları yoluyla da ekonomik kalkınmaya yardımcı olduğunu dile getirmiştir (Bardhan, 1999: 13).

2. İKTİSADİ KALKINMA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

İktisadi kalkınma ve demokrasi ilişkisi özellikle 2. Dünya savaşı sonrası popüler olmaya ve tartışılmaya başlayan bir konu olmuştur. Öte yandan 1970'lerde sosyal bilimciler için tartışılan konu otoriter-modernleşen askeri rejimler olurken 1980'lerde konu demokratik bir geçiş ve 1990'larda demokrasinin olası konsolidasyonu olmuştur (Pereira, 2017: 89). 1990'larda Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa, eski Sovyetler Birliği, Sahra altı Afrika ve Asya'da düzinelerce otoriter rejim düştükçe, Batı'daki kamu ve özel aktörler ve uluslararası kurumlar demokrasiye olası geçişleri desteklemek için acele etmişlerdir. Soğuk Savaş'ın gelişmekte olan dünyadaki jeostratejik rekabetinin sona ermesi, hem alıcı toplumlarda hem de Batılı politika aktörleri arasında sınır ötesi siyasi yardım konusundaki hassasiyetleri azaltarak demokrasi desteğinin genişlemesine neden olmuştur (Carothers, 2010: 16). 2000'li yıllarda ise gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin kalitesi konusu tartışılmıştır. Bu dönem boyunca, demokrasinin nispeten yetenekli devletler ve bir grup endüstriyel girişimci inşa eden ve sanayi devrimini gerçekleştirebilen en iyi örgütlenmiş ülkelerde etkili olduğu görülmüştür (Pereira, 2017: 89).

Demokrasi ve iktisadi kalkınma arasındaki etkileşimin boyutu ile ilgili tartışmalar da halen devam etmektedir. Chang'e göre demokrasi ve iktisadi kalkınmanın birbirilerini etkiledikleri aşikâr fakat aralarındaki ilişki, demokrasinin iktisadi kalkınmayı özel mülkü daha güvende kılarak ve piyasaları özgürleştirerek desteklediği neoliberal savda öngörülenden çok daha karmaşıktır. Demokrasi, iktisadi kalkınmayı bazı kanallarla açabilir. Örneğin demokrasi, hükümet harcamalarını daha üretken alanlara yeniden yönlendirebilir (askeri harcamalar, eğitim ve altyapı yatırımları vb.). Bu durum iktisadi kalkınmaya yardım edecektir. Ayrıca demokrasi, yarattığı refah devleti aracılığıyla iktisadi kalkınmanın önünü açmaktadır (Chang, 2009: 244-245). Demokrasinin iktisadi kalkınma üzerinde olumlu etkileri olmasına karşın geçmiş ülke örnekleri arasında bir takım farklılıkların da olduğu göze çarpmaktadır.

Yapılan çalışmalar sonucunda bazı ülkelerin (Markos yönetimindeki Filipinler, Mobutu yönetimindeki Zaire, Duvalier yönetimindeki Haiti gibi) ekonomilerinin, diktatörlük dönemlerinde çok başarısız olduğu görülmüştür. Ancak Suharto yönetimindeki Endonezya veya Museveni yönetimindeki Uganda gibi diktatörlüklerin olağanüstü olmasa da ekonomik performanslarının iyi sonuçlar verdiği örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca 1960'larda ve 1970'lerdeki Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Brezilya veya bugünkü Çin gibi diktatörlüklerin ekonomileri büyük başarı göstermiştir (Chang, 2009: 244-245). Öte yandan birçok ülkenin uzun bir süre otoriter yönetimi uyguladıktan sonra demokratik siyaset yönünde ilerlediği görülmüştür. Örneğin, 1980'lerin sonlarında Tayvan, Güney Kore ve Şili diktatörlükten uzaklaşırken, Rusya diğer Doğu Avrupa ülkeleri demokrasilerin saflarına katılmıştır. Genel olarak, 1970'lerin başından 1990'ların başına kadar, dünyadaki demokrasilerin sayısının yaklaşık kırktan seksene yükseldiği gözlemlenmiştir (Chen & Feng, 1999: 1-2). Bugünün zengin ülkeleri incelendiğinde ise bu ülkelerin gelmiş geçmiş en iyi ekonomik başarılarını demokrasinin belirgin biçimde genişletildiği 2. Dünya Savaşı'nın bitişiyle 1970'ler arasındaki dönemde elde etmişlerdir. Bu dönemde çoğu ülkeler (ABD, Almanya, Avustralya, Belçika, Finlandiya, Fransa, İsviçre, İtalya, Japonya ve Kanada) genel oy hakkını benimsemişler ve azınlık haklarını güçlendirmişlerdir (Chang, 2009: 244-245).

Bhagwati'ye göre iktisadi kalkınma ve demokrasinin kavramsal ve konu olarak birlikte ele alındığında çok tartışmalı bir analiz ortamı oluşmaktadır. Bunlara göre genel olarak dünya ülkelerine bakıldığında iktisadi kalkınma ve demokrasi arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu gözükür; ancak bu ilişki görüldüğünden daha çok karmaşık bir yapı içindedir. Bu karışıklığın sebeplerinin başında bu ülkelerin farklı ekonomik ve politik düzeylerinde olması yatmaktadır. Ayrıca hem iktisadi

gelişmişliği hem demokrasiyi yaşayan oldukça az ülke olduğu gibi ekonomik olarak gelişmiş olmakla beraber politik özgürlüklerin zayıf olduğu ülkeler de bulunmaktadır. İktisadi gelişmenin orta düzeyde, demokrasinin oturmadığı ve yine hem piyasasının ve ekonomik gelişmenin hem de demokrasilerin eksik olduğu çok sayıda azgelişmiş ülkelere de rastlanılmaktadır. Bunların dışında (Hindistan, Kosta Rika, Sri Lanka gibi) çok nadir örnek oluşturan demokrasinin işlediği ama ekonomik gelişmişlik düzeyinin çok düşük olduğu ülkeler vardır (Bhagwati, 1995: 61-62).

1960'larda ve 1970'lerde, akademisyenler demokrasinin kalkınmaya karşı aşılmaz bir engel olup olmadığını tartışmışlardır. Birçok iktisatçı, demokrasiye erken bir geçişin, özel çıkar gruplarının etkisini artıracaklarını, politikaya bağlı kiralar için rekabeti körükleyeceğini, tasarruf oranlarını düşüreceğini, politikanın istikrarını (özellikle makroekonomik politika) azaltarak ve siyasi istikrarsızlığı teşvik ederek büyümeyi engelleyeceğini savunmuştur (Isham, Kaufmann, & Pritchett, 1997: 221). Muller ise demokrasi tesisinin zamanlamasının çok önemli olduğunu belirtmiştir. Ona göre eğer kapsamlı bir demokrasi, sanayileşmenin geç aşamalarında meydana gelirse gelir eşitsizliği düşmeye başlayacak ve çalışan ve orta sınıf çalışanların demokrasiye desteği yüksek olacaktır. Bunun yanında çoğunluğu demokrasiye karşı olan baskın sınıfın gücü ise yüksek iktisadi kalkınma seviyesinde oldukça az olacaktır (Muller, 1995: 968).

Diğer yandan iktisadi gelişimin demokrasiyi etkilediğini dile getiren Lipset, bir ulus ne kadar zenginse demokrasiyi ilerletme şansı o kadar yüksektir şeklindeki ifadesiyle tartışmalara öncülük etmiştir. Ona göre, demokrasi ancak gelişmiş toplumlarda süreklilik kazanabilmektedir. Göreli olarak daha yoksul ülkeler, ancak oligarşi ya da diktatörlükle yönetilebilir. Açıkça görülüyor ki sanayileşme, kentleşme, refah ve eğitim gibi faktörler tek bir ortak faktör formu olarak birbirleriyle oldukça yakından ilintilidir. Ve bu faktörler de demokrasinin varolması için temel koşul olan ekonomik kalkınmanın kapsadığı unsurlardır (Lipset, 1959: 75-80). İktisadi kalkınmanın demokrasi gibi siyasi sistemlerin dönüşümü üzerindeki etkisinin uzun zamandır doğrudan ve olumlu olduğu düşünülmektedir. Sürdürülebilir iktisadi kalkınma, demokratik kurumların ve nihayetinde böyle bir gelişmenin ürettiği faktörlerin bir araya gelmesiyle demokrasinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Pei, 1999). İktisadi kalkınma ile üretken ilişkiler önemli ölçüde değişecektir. Hem işçiler hem de firmalar kırsal alanlardan şehirlere göç edecek, fiziksel sermaye ve daha sonra beşeri sermaye ve teknoloji daha önemli hale gelip tüm ekonomik yapı değişecektir. Böylece, ekonomik kalkınma ve kişi başına gelirdeki artışlar, ekonominin yapısında sermaye yoğunluğu ile ilgili değişiklikler ile ortaya çıkacaktır. Ayrıca iktisadi kalkınma gerçekleştikçe sermaye topraktan, sanayi tarımdan daha önemli hale gelecek ve demokrasiye muhalefet ve tehditler de azalacaktır (Robinson, 2006: 516).

3. DEMOKRASI BİLEŞENLERİ AÇISINDAN İKTİSADİ KALKINMA

Demokratik yapılar ülkelere çeşitli şekillerde fayda sağlamaktadır. Bu yapılar, hukukun üstünlüğünü, açık toplumu, seçim özgürlüğünü ve yolsuzluğu ve aşırılık yanlısı politikaları caydırıcı istikrarlı politikaları teşvik etmektedirler. BM raporuna göre, demokratik ülkeler çatışmaları yönetme, felaketlerden kaçınma ve büyük halk sağlığı krizleriyle başa çıkmada daha iyi performanslar sergilemişlerdir. Ayrıca birkaç istisna dışında, gelişmiş ülkelerin çoğunun demokratik devletler olduğu görülmektedir (Shen, 2002: 7).

Öte yandan demokrasi çerçevesi içerisinde geliştirilen kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler, demokrasi endeksi ve insani gelişim endeksi o toplumun ekonomik ve sosyal anlamlarındaki kalkınması ve büyümesi hakkında büyük bir fikir sunacaktır. Bu bağlamda çalışmada demokrasi çerçevesi içerisinde kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler, demokrasi endeksi ile insani gelişim endeksinin iktisadi kalkınma ile ilişkisi ve bu bileşenlerin iktisadi kalkınmanın hangi boyutu ile değerlendirilebileceğine değinilmiştir.

3.1. Kurumsal Yapı

Kurumlar, genel olarak bir devletin ekonomik, politik ve hukuk sisteminin oluşturduğu genel bir çerçeveden meydana gelmektedir. Nitekim North'a göre kurumlar, bir toplumda oynanan oyunun kurallarıdır. Başka bir ifadeyle insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, etkileşimin ekonomik, sosyal veya politik unsurlarına belli bir yapı kazandıran, insanların getirdiği kısıtlamalardır (North, 2010: 9). Kurumların kaliteli olması, bir ülkenin başka yerlerde icat edilmiş, kalkınmanın geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilecek yeni teknolojileri benimseme yeteneğini arttırdığını göstermektedir (Nawaz, Iqbal , & Khan, 2014: 17). Kurumsal yapılarındaki değişimlerden önce Kuzey ve Güney Kore, aynı tarihe ve kültürel geçmişe sahip iki ülkeydi. İki ülke içinde Kuzey Kore yeraltı kaynakları bakımından görece avantajlı ve emperyal dönemde Japon Denizinde en büyük limana sahip olmakla beraber sanayileşme bu dönemde yoğunluk olarak kuzeydeydi. Kore'nin ikiye ayrılmasıyla iki ülkedeki kurumsal farklılıklar iktisadi kalkınmalarında dramatik bir ayrım yaşamalarına sebep olmuştur. Bu kurumsal yapıdaki değişimler sonucu 1960'ların sonunda Güney Kore, hızlı büyüyen ekonomik refahıyla Asya'nın mucize ekonomileri içinde yer alırken, Kuzey Kore yerinde saymıştır. 2000'lerde Güney Kore'deki gelir seviyesi \$16.100 iken bu miktar Kuzey Kore'de yalnız \$1000 idi. Ekonomik olarak 1950'lerden sonra ayrılan iki ülke arasındaki bu radikal ayrımı yaratan tek unsurun uyguladıkları kurumsal yapıdaki farklılıklar olmuştur (Acemoglu, Johnson, & Robinson, 2004: 18). Görüldüğü gibi kurumsal yapı ve kurumsal kalitenin ülkelerarası farklılaşması ülkelerin kalkınma süreçlerinde belirgin bir rol oynamakta; ayrıca belli kurumlarca sürekli olarak az gelişmiş, gelişen veya gelişmiş ülkelerin kurumsal yapısının veya kalitenin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Bu bağlamda genellikle ekonomik, politik ve sosyal bileşenlerden oluşan kurumsal kalite indeksi ile ülkelerin kurumsal kalitelerinin incelenmesi bu ülkelerin kalkınma ve büyüme seviyeleri ile değerlendirilebilmesi açısından yararlı olacaktır. Nitekim genel olarak gözlenen durum, GSYİH veya kişi başı GSYİH'ları yüksek ülkelerde kurumsal kalite endeks değerlerinin de yüksek olması olmuştur.

Tablo 1. Kurumsal Kalite Endeks Puanları (2017)

Ülkeler	IQI	Ülkeler	IQI
Y. Zelanda	0.9658	Malezya	0.6478
İsviçre	0.9645	G. Afrika	0.5923
Danimarka	0.9579	Hindistan	0.4940
Finlandiya	0.9451	Türkiye	0.4903
İsveç	0.9384	Brezilya	0.4397
Hollanda	0.9364	Çin	0.3727
Norveç	0.9361	Rusya	0.3497
Kanada	0.9336	Arjantin	0.3082
Birleşik Krallık	0.9257	Nijerya	0.2480
İrlanda	0.9153	Cezayir	0.2365
Avustralya	0.9152	İran	0.1802
Almanya	0.9141	Zimbabve	0.1096
ABD	0.910	Sudan	0.0897
Singapur	0.8234	Türkmenistan	0.0394
Şili	0.8198	Somali	0.0237
Güney Kore	0.7842	Kuzey Kore	0.0110

Kaynak: The Friedrich Naumann Foundation.

https://shop.freiheit.org/download/P2@688/101471/2017_Institutional%2520Quality%2520Index.pdf.

Erişim Tarihi: 28.12.2019.

Tablo 1 incelendiğinde seçili ülkeler için 2017 yılı Kurumsal Kalite Endeks (IQI)¹ değerlerinin 1 ile 0 aralığında değer aldığı görülmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerin IQI değerlerinin genel olarak yüksek olduğu, gelişmekte olan ülkelerin orta seviyede ve düşük gelirli ülkelerin endeks değerlerinin ise düşük yani sıfıra yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Bu tabloda dikkat çeken durum Çin, Hindistan, Brezilya, G. Afrika, Türkiye, Rusya, Çin, Arjantin gibi gelişmekte olan ve G-20 ülkeleri

¹ IQI: Institutional Quality Index

arasında olan ülkelerde kurumsal kalite endeksinin gelişmiş ülkelere nazaran çok düşük değerlerde olmasıdır. Bu durum ise demokratik kurumların yerleşmesi ve işlemesi için bu ülkelerin kurumsal kalitelerini iyileştirecek ve kalkınmalarını hızlandıracak adımları atmaları gerektiğini göstermektedir.

3.2. Politik Haklar-Sivil Özgürlükler

Politik haklar ve sivil özgürlükler işleyen bir demokrasinin temelini oluşturmaktadır (Bedford, 2011: 2). Bollen, politik hakları, ulusal hükümetin genel nüfusa karşı sorumlu olduğu ve her bireyin hükümete doğrudan veya temsilciler aracılığıyla katılma hakkı olarak tanımlamıştır (Bollen, 1987: 568). Politik haklar, seçim süreci, siyasi çoğulculuk ve katılımcılık ve hükümetin işlevi gibi üç alt kategoriye ayrılarak bireylerin özgürce oy kullanabilmeleri, politik partilere katılabilme, seçilebilme gibi haklar elde etmelerini ifade etmektedir. Sivil özgürlükler ise ifade, inanç özgürlüğü, örgütsel ve yönetsel haklar, hukuk kuralları ve kişisel otonomi ve bireysel haklar olmak üzere dört alt kategoriye ayrılarak değerlendirilebilir (Freedom House, 2013).

Demokrasinin temel hedefleri ise başta özgürlük ve eşitlik olmak üzere siyasal temsil, siyasal katılım ve haklardır. Demokrasi, özgür insan iradesine dayanan ve hukuk kurallarıyla, temel özgürlükler ve insan hakları pratikleriyle yakından ilişkili olduğu için birey ve topluma birtakım özgürlükler sunmaktadır. Demokrasinin olduğu yönetimlerde bireyler politik haklarını ve özgürlüklerini rahatlıkla kullanabilmekte, aktif bir şekilde her türlü yönetime katılabilmekte ve karar verici bir pozisyonda bulunabilmektedir. Sen'e göre ne kadar yoksul olursa olsun demokratik bir ülkede hiçbir zaman büyük bir kıtlık yaşanmamıştır. Bunun nedeni, hükümetin çalışması halinde kıtlıkların gayet kolay biçimde önlenmesidir ve seçimlerin yapıldığı, medyanın özgür olduğu çok partili bir demokrasi içindeki bir hükümetin kıtlığı önleme sorumluluğunu üstlenmesini sağlayan güçlü siyasal güdüler vardır. Bu durum, demokratik düzenlemeler biçimindeki siyasal özgürlüğün, iktisadi özgürlüğü ve yaşama hakkını korumaya yardımcı olduğunu göstermektedir (Sen, 2004: 75-76). Politik ya da kişisel hak ve özgürlükleri olmayan insanlar, yeterli ekonomik güvenliğe sahip oldukları ve elverişli ekonomik koşullardan yararlandıkları zaman bile yaşamlarını yönlendiren önemli özgürlüklerden ve kamusal meselelerde hayati kararların alınmasına katılma fırsatından yoksun kalırlar. Bu yoksunluklar toplumsal ve politik yaşamı kısıtladıkları için başka sorunlara (iktisadi bunalım gibi) yol açmasalar dahi baskıcı olarak görülmeleri gerekir. Politik haklar ve sivil özgürlükler insan özgürlüğünün kurucu unsurları olarak kabul edilmektedir (Sen, 2004: 31-32).

Bağımsız sivil toplum kuruluşu olan Freedom House² tarafından yayınlanan sivil özgürlükler için değerlendirilen kontrol listesi birtakım alt bileşenlerden oluşmaktadır. Bunlar: Sansürlü medya, açık kamuoyu tartışması, toplanma ve gösteri özgürlüğü, siyasi örgütlenme özgürlüğü, bağımsız yargı, serbest sendika, köylü örgütleri, işletmeler ve kooperatifler, özgür mesleki ve diğer özel kuruluşlar, dini kurumlar, kişisel sosyal ve ekonomik haklar gibi bileşendir (Isham, Kaufmann, & Pritchett, 1997: 228).

Sivil özgürlüklerde olduğu gibi, siyasi rejimlerin ölçülmesi ve sınıflandırılması önemli zorluklara neden olmaktadır. Ekonomik literatürde en yaygın kullanılan demokrasi ölçütü, Freedom House politik özgürlükler endeksidir. Bu endeks, 11 politik hak göstergesine dayanan 1'den 7'ye kadar olan öznel bir sıralamadan oluşmaktadır. Bu göstergeler: Son zamanlarda anlamlı bir süreçle seçilen otorite; Son zamanlarda anlamlı bir süreçle seçilen yasama organı; Adil seçim yasaları; İktidar dağılımında seçmen tercihinin adil yansımaları; Birden fazla siyasi parti; Seçimler yoluyla iktidardaki son değişimler; Önemli muhalefet oyu; Ordu, yabancı güçler ve diğer güçlü grupların tahakküm altına alınmaması; Hiçbir büyük grup veya grupların makul bir kendi kaderini tayin hakkının reddedilmemesi; Merkezi olmayan siyasi güç; ve gayri resmi konsensüs (fiili muhalefet gücü) şeklindedir (Isham, Kaufmann, & Pritchett, 1997: 233).

² Freedom House, dünyada özgürlüğün genişlemesine destek veren bağımsız sivil toplum kuruluşudur

Freedom House tarafından 1970'li yılların başından itibaren yıllık olarak yayınlanan raporda dünyadaki demokrasi eğiliminin ülkeler bazında incelenmesi amacıyla bu ülkelerdeki politik haklar ve sivil özgürlüklere yönelik bir puanlama sistemi kullanılmaktadır.

Tablo 2. Politik Haklar Ve Sivil Özgürlükler (2019 Yılı)

Ülke	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Durum
Avustralya	1	1	Özgür
İsviçre	1	1	Özgür
Yeni Zelanda	1	1	Özgür
Şili	1	1	Özgür
ABD	2	1	Özgür
İngiltere	1	1	Özgür
Hollanda	1	1	Özgür
Japonya	1	1	Özgür
Yunanistan	1	2	Özgür
Güney Kore	2	2	Özgür
Polonya	2	2	Özgür
Hindistan	2	3	Özgür
Brezilya	2	2	Özgür
G. Afrika	2	2	Özgür
Hindistan	2	3	Özgür
Kolombiya	3	3	Kısmen Özgür
Ukrayna	3	4	Kısmen Özgür
Singapur	4	4	Kısmen Özgür
Malezya	4	4	Kısmen Özgür
Hong Kong	5	2	Kısmen Özgür
Singapur	4	4	Kısmen Özgür
Bosna Hersek	4	4	Kısmen Özgür
Nijerya	3	5	Kısmen Özgür
Türkiye	5	6	Özgür Değil
Çin	7	6	Özgür Değil
Rusya	7	6	Özgür Değil
Küba	7	6	Özgür Değil
Venezuela	7	6	Özgür Değil
Sudan	7	7	Özgür Değil
Türkmenistan	7	7	Özgür Değil
Somali	7	7	Özgür Değil
Kuzey Kore	7	7	Özgür Değil

Kaynak: Freedom House

Puanlama: 1-2,5 Puan Arası 'Özgür'; 3-5 Puan Arası Kısmen Özgür; 5,5-7 Puan Arası Özgür Değil

Freedom House metodolojisine göre bir ülkeye veya bölgeye, politik haklar ve sivil özgürlükler sorularının toplam puanlarına dayanarak biri siyasi haklar, diğeri sivil özgürlükler için olmak üzere iki puan verilmektedir. 1'den 7'ye kadar her derecelendirmede, 1 en büyük özgürlük derecesini ve 7 en küçük özgürlük derecesini temsil etmektedir. Bir ülkenin veya bölgenin siyasi haklarının ve sivil özgürlük derecelendirmelerinin ortalaması Özgürlük Puanı olarak adlandırılır ve 1.0 ila 2.5 puan özgür, 3.0 ila 5.0 kısmen özgür ve 5.5 ila 7.0 ise özgür değil durumunu göstermektedir.

Politik haklar olarak 1 puana sahip ülkeler ve bölgeler, özgür ve adil seçimler dâhil olmak üzere çok çeşitli siyasi haklara sahiptir. Siyasi partiler rekabetçi, muhalefet önemli bir rol oynamakta ve azınlık gruplarının çıkarları siyasette ve hükümette iyi temsil edilmektedir. 7 puan alan ülke ve bölgelerde ise bazen iç savaşla birlikte ciddi hükümet baskısı nedeniyle siyasi hak çok az veya hiç bulunmaktadır. Bazı ülkeler acımasız polis devletleri olmakla birlikte, diğerleri yetkili ve işleyen bir merkezi hükümetten yoksun olabilir ve bölgesel savaş ağalarının aşırı şiddeti veya yönetiminden muzdarip olabilir.

Sivil özgürlükler bakımından 1 puana sahip ülkeler ve bölgeler, ifade, toplanma, dernek, eğitim ve din özgürlüğü de dâhil olmak üzere çok çeşitli sivil özgürlüklere sahiptir. Hukukun üstünlüğünü sağlayan (bağımsız bir yargı dâhil), serbest ekonomik faaliyete izin veren ve kadınlar ve azınlık grupları da dâhil olmak üzere herkes için fırsat eşitliği için çabalayan yerleşik ve genel olarak adil bir

hukuk sistemine sahiptirler. Değerlendirmede 7 puan alan ülke ve bölgelerde sivil özgürlükler ya azdır ya da hiç yoktur. Hükümetleri veya güçlü devlet dışı aktörleri, neredeyse hiçbir ifade veya dernek kurma özgürlüğüne izin vermemekte, tutuklu ve mahkûmların haklarını korumamakta ve çoğu ekonomik faaliyeti kontrol etmektedir.

Tablo 2'ye göre seçili ülkeler arasında gelişmiş ekonomiler en yüksek politik haklar ve sivil özgürlüklere sahip ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Türkiye, Rusya ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin politik hak ve sivil özgürlükler bakımından özgür olmayan ülkeler arasında bulunması göze çarpan bir başka önemli husus olmuştur.

3.3. Ekonomik Özgürlükler

Ekonomik özgürlük, her insanın kendi emeğini ve mülkünü kontrol etme temel hakkıdır. Ekonomik açıdan özgür bir toplumda, bireyler istedikleri herhangi bir şekilde çalışmak, üretmek, tüketmek ve yatırım yapmakta serbesttirler. Ekonomik açıdan özgür toplumlarda hükümetler emeğin, sermayenin ve malların özgürce hareket etmesine izin verir ve özgürlüğü korumak ve sürdürmek için gerekli olanın ötesinde zorlama veya özgürlük kısıtlamasından kaçınırlar. Ekonomik özgürlük daha fazla refah getirmektedir. Bu bakımdan geliştirilen Ekonomik Özgürlük Endeksi, ekonomik özgürlük ile çeşitli olumlu sosyal ve ekonomik hedefler arasındaki pozitif ilişkiyi belgelemektedir. Ekonomik özgürlük idealleri daha sağlıklı toplumlar, daha temiz ortamlar, kişi başına daha fazla refah, insani gelişme, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve demokrasi ile güçlü bir ilişkiye sahiptir (IEF, 2019).

Carlsson'a göre ekonomik özgürlükler, mülkiyet haklarının güvende olduğu bir ortamda özgürce ticaret yapabilme yeteneğini, bireylerin istedikleri gibi özgür bir şekilde ekonomik faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler neticesinde elde ettikleri kazançlarını herhangi bir baskı unsuru olmadan özgürce kullanabilmelerini ifade etmektedir. Öte yandan ekonomik özgürlükler, kamunun büyüklüğü, ekonomik yapı ve piyasaların kullanımı, para politikası ve fiyat istikrarı, alternatif para birimlerini kullanma özgürlüğü, legal yapı ve özel mülkiyet güvenliği, uluslararası değişim ve yabancılarla ticaret yapma özgürlüğü ve mal piyasalarındaki değişim özgürlüğü gibi alt kategorilerde değerlendirilebilir (Carlsson & Gable, 2002: 4-6).

Moore'a göre ise ekonomik ve sosyal özgürlük insanlara diledikleri gibi tüketim toplumuna katılma fırsatını vermektedir. İnsanlar istedikleri yaşam tarzlarını seçmekte özgürdürler. Müzik zevki olan birisi müzikal enstrümanlar, konserler gibi yatırımları tercih edebilir veya av sevgisi olan birisi kaynaklarını av materyallerine yönelik harcamalarda kullanabilir. Toplumdaki tüketim tercihlerini kısıtlayan bir anlayış sosyal özgürlükleri de kısıtlayıp belli yaşam tarzları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Moore, 2008: 5).

Tablo 3. Ekonomik Özgürlükler

	Dünya Sıralaması	2019 Puanı	Mülkiyet Hakkı	Yargı Etkinliği	Emek Özgürlüğü	Parasal Özgürlük	Ticaret Özgürlüğü	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük
Hong-Kong	1	90,2	93,3	75,3	89,2	86,4	95	90	90
Singapur	2	89,4	97,4	92,4	91	85,3	94,8	85	80
Y. Zelanda	3	84,4	95	83,5	86,7	87,5	92,4	80	80
İsviçre	4	81,9	85,3	82	72,5	85,2	87,4	85	90
Avustralya	5	80,9	79,1	86,5	84,1	86,6	87,6	80	90
B.Krallık	7	78,9	92,3	85,9	73,5	81,2	86	90	80
Kanada	8	77,7	87	69,4	73,7	77,2	86,8	80	80
Şili	18	75,4	68,7	56,3	65	84,5	88,8	85	70
Finlandiya	20	74,9	89,6	81,2	50,3	84,8	86	85	80
Almanya	24	73,5	79,9	75,4	52,8	77,9	86	80	70
G. Kore	29	72,3	79,3	57,5	57,4	82	80,4	70	70
Tayland	43	68,3	53,7	45,9	63,9	75,2	83	55	60
Kolombiya	49	67,3	59,2	34,3	78,5	75,6	76	80	70
Türkiye	68	64,6	55,8	49,8	49,2	70	79,6	70	60
Rusya	98	58,9	52,4	45,1	52,5	65,1	77,8	30	30
Çin	100	58,4	49,9	75,2	64,2	71,9	73	25	20

G. Afrika	102	58,3	58,8	39,3	59,1	75,2	76	45	50
Yunanistan	106	57,7	52,4	49,5	52,5	79,1	81	55	50
Tunus	125	55,4	49,2	42,7	50,3	76	71,4	45	30
Hindistan	129	55,2	57,3	61,6	41,8	72,4	72,4	40	40
Ukrayna	147	52,3	43,9	31,5	46,7	58,6	75	35	30
Arjantin	148	52,2	47,8	44,5	46,9	60,2	70	55	60
Brezilya	150	51,9	57,3	51,7	51,9	75,5	69	50	50
İran	155	51,1	33,5	41,3	50,7	60,1	54,6	5	10
K. Kore	180	5,9	31,6	5	5	0	0	0	0

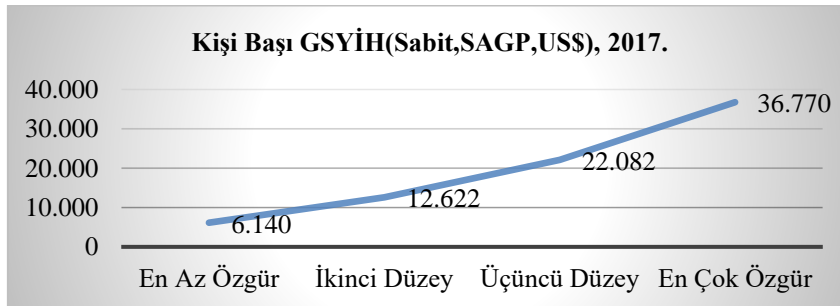
Kaynak: 2019 Index of Economic Freedom” <http://www.heritage.org/index/explore>. Erişim Tarihi:11.12.2019.

Not: Rapora göre 80–100 Özgür, 70–79.9 Çoğunlukla Özgür, 60–69.9 Orta Seviyede Özgür, 50–59.9 Çoğunlukla Özgür Değil, 0–49.9 Özgür Değil olarak kabul edilmiştir.

Tablo 3’e göre seçili ülkelerin ekonomik özgürlükleri; mülkiyet hakkı, yargı etkinliği, işletme özgürlüğü, emek özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük ve tabloda bulunmayan işletme özgürlüğü, vergi yükü, mali sağlık, kamu harcamaları ve kamu bütünlüğü gibi on iki önemli kıstas altında değerlendirilmiştir. Seçili ülkelerin ele alındığı 2019 yılı Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) raporunda istisna ülkeler dışında genellikle gelişmiş ülkelerde yani politik haklar ve sivil özgürlüklerin yüksek olduğu ve GSYİH’sı yüksek ülkelerde ekonomik özgürlüklerin de paralel bir şekilde yüksek oldukları görülmektedir. Tablo 3’te dikkat çeken unsur, Freedom House 2019 yılı raporuna göre Arjantin, Hindistan, Brezilya, Afrika gibi gelişmekte olan ülkelerin politik haklar ve sivil özgürlük bakımından özgür ülkeler sınıfında olmalarına rağmen Türkiye, Rusya, Çin gibi özgür olmayan sınıfta değerlendirilen ülkelere göre daha az ekonomik özgürlüğe sahip olmaları olmuştur.

Tablo 3’te ayrıca görüleceği üzere Türkiye, ekonomik özgürlük bakımından değerlendirilen 186 ülke içerisinde 100 puan üzerinden 64,6 puan ile 68. sırada bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, sahip olduğu bu puanla ekonomik özgürlük bakımından orta düzeyde özgür olan ülkeler sınıfında bulunmakta ve özellikle yargı etkinliği ve emek özgürlüğü kriterleri bakımından yeterli bir seviyede bulunmadığı gözlemlenmektedir.

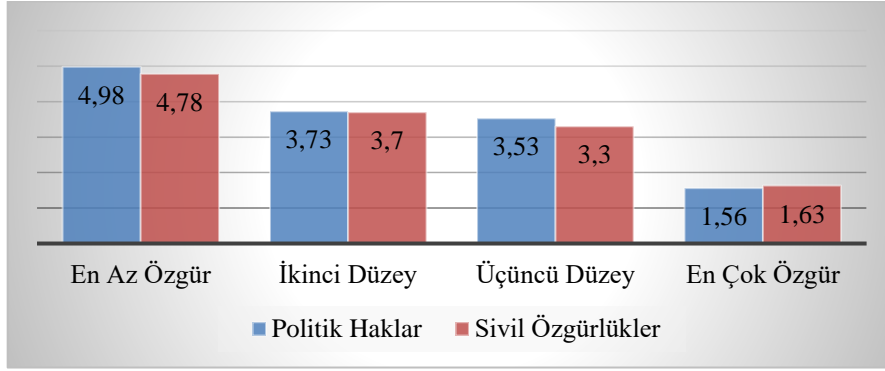
Ekonomik özgürlükler, ekonomik büyüme ve yüksek hayat standardı ile sonuçlanmaktadır. Bu yüzden özgürlükler ve iktisadi kalkınma birbirini desteklerler niteliktedirler ki özgürlükler, büyümeye katkıda bulunur; büyüme de özgürlükleri ilerletir ve sonuç olarak özgürlük daha fazla büyümeye neden olmaktadır (Moore, 2008: 19).

Şekil 1. Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Kaynak: Fraser Institute

Şekil 1 incelendiğinde, ekonomik özgürlük ile satın alma gücü paritesine göre (SAGP) hesaplanan kişi başına düşen milli gelir arasında pozitif veya doğru orantılı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Yani bu durum, ekonomik özgürlük düzeyi en yüksek olan ülkelerin kişi başına düşen milli geliri de en yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Dünya ekonomik özgürlük düzeyine göre en düşük düzey ekonomik özgürlük grubunda bulunan ülkelere, kişi başına düşen milli gelir 6.140 \$ iken, en yüksek grupta bulunan ülkelere ise bu miktar 36.770 \$ düzeylerinde gerçekleşmektedir.

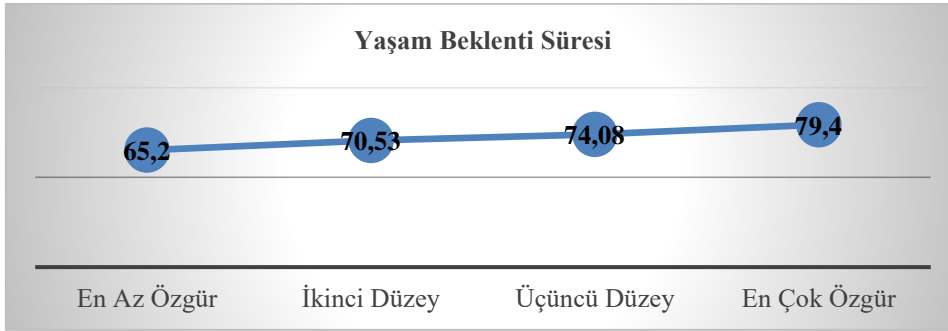

Şekil 2. Ekonomik Özgürlükler ve Politik Haklar-Sivil Özgürlükler

Kaynak: Fraser Institute

Not: Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler 1'den 7'ye göre puanlandırılmıştır. 1= En yüksek Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler Puanı, 7=En düşük puanı göstermektedir.

Ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesi ile o ülkedeki politik haklar ve sivil özgürlükler arasındaki ilişki incelendiğinde ise yine tabloda bu ilişkinin doğru orantılı olduğu göze çarpmaktadır. Politik haklar ve sivil özgürlüklerin ölçeklendirilmesinde 7'ye yakınlık özgürlüğün azaldığı; 1'e yakınlık ise özgürlüğün fazla olması anlamına gelirken, Şekil 2'ye göre en düşük ekonomik özgürlük seviyesine sahip ülkelerde politik haklar 4,98 ve sivil özgürlükler ise 4,78 gerçekleşmiştir. En yüksek ekonomik özgürlük seviyesine sahip ülkelerde ise bu değer politik hakların 1,56 ve sivil özgürlüklerin ise 1,63 olduğu görülmektedir. Bu grafiğe bakılarak ekonomik özgürlüğün en yüksek olduğu ülkelerde politik haklar ve sivil özgürlüklerin daha fazla olduğu sonucuna varılabilir.

Şekil 3. Ekonomik Özgürlükler ve Yaşam Beklentisi

Kaynak: Fraser Institute

Şekil 3'e göre ise, ekonomik özgürlük ile yaşam beklentisi arasında yine pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ekonomik özgürlüğün en az olduğu ülkelerde ortalama yaşam beklentisi 65,2 yıl olmakla birlikte ekonomik özgürlüğün en yüksek olduğu ülkelerde ise bu rakam 79,4'tür. Bu grafiğe göre ekonomik özgürlüğün yüksek olduğu ülkelerde yaşam beklentisinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

3.4. Demokrasi Endeksi

Sen, demokrasinin bir toplumu yapmayı amaçladığı şeylere öncelik vermeye teşvik ettiğini ve onu sadece bir değer olarak değil, aynı zamanda kalkınmayı sağlayacak bir araç olarak gördüğünü belirtmektedir (Sen, 2004). Bu bağlamda Ekonomist İstihbarat Birimi (EUI) ülkelerde demokrasinin durumunu ölçmek için ilk kez 2006 yılında Demokrasi Endeksini tasarlamıştır. Bu endeksin temel dayanağı, özgür seçimlerin ve sivil özgürlüklerin demokrasi için gerekli şartlar olduğu, ancak buna şeffaf ve en azından asgari düzeyde verimli bir hükümetin, vatandaş katılımının ve demokratik bir siyasi kültürün eşlik etmediği durumda yetersiz olacağı şeklinde olmuştur (EIU, 2010).

Geliştirilen demokrasi endeksi, siyasi çoğulculuk ve seçim süreci ile ilgili on iki gösterge, hükümetin nasıl işlediğine dair on dört gösterge, siyasi katılımı ile ilgili dokuz gösterge, siyasi ve demokratik

kültür hakkında sekiz göstergeden oluşmuştur. Buna ek olarak sivil özgürlükler hakkında da on yedi gösterge olmak üzere genel olarak temel beş gösterge kategorisinden meydana gelmektedir (Bourgoin, 2014: 37).

Tablo 3. Demokrasi Endeksi

	Dünya Sıralaması	2019 Puanı	Siyasi çoğulculuk ve seçim süreci	Hükümetin İşleyişi	Politik Katılım	Politik Kültür	Sivil özgürlükler	Rejim Tipi
Norveç	1	9,87	10,00	9,64	10,00	10,00	9,71	Tam Demokrasi
İzlanda	2	9,58	10,00	9,29	8,89	10,00	9,71	Tam Demokrasi
İsveç	3	9,39	9,58	9,64	8,33	10,00	9,41	Tam Demokrasi
Y. Zelanda	4	9,26	10,00	9,29	8,99	8,19	10,00	Tam Demokrasi
Finlandiya	5	9,25	10,00	8,93	8,89	8,75	9,71	Tam Demokrasi
Kanada	7	9,22	9,58	9,64	7,78	9,38	9,71	Tam Demokrasi
Avustralya	9	9,09	10,00	8,93	7,78	8,75	10,00	Tam Demokrasi
Şili	21	8,08	9,58	8,57	5,00	8,13	9,12	Tam Demokrasi
G. Kore	23	8,00	9,17	7,86	7,22	7,50	8,24	Kusurlu Demokrasi
Japonya	24	7,99	8,75	8,21	6,67	7,5	8,82	Kusurlu Demokrasi
ABD	25	7,96	9,17	7,14	7,78	7,50	8,24	Kusurlu Demokrasi
İsrail	28	7,86	9,17	7,86	8,89	7,50	5,88	Kusurlu Demokrasi
İtalya	35	7,52	9,58	6,07	7,78	6,25	7,94	Kusurlu Demokrasi
Yunanistan	39	7,43	9,58	4,86	6,67	7,50	8,53	Kusurlu Demokrasi
G. Afrika	40	7,24	7,42	7,50	8,33	5,00	7,94	Kusurlu Demokrasi
Arjantin	48	7,02	9,17	5,36	6,11	6,25	8,24	Kusurlu Demokrasi
Hindistan	51	6,90	8,67	6,79	6,67	5,63	9,12	Kusurlu Demokrasi
Brezilya	52	6,86	9,58	5,36	6,11	5,00	8,24	Kusurlu Demokrasi
Polonya	57	6,62	9,17	6,07	6,11	4,38	7,35	Kusurlu Demokrasi
Hong Kong	75	6,02	3,58	4,36	6,11	7,50	8,53	Kusurlu Demokrasi
Ukrayna	78	5,90	7,42	2,71	6,67	6,25	6,47	Karma Rejim
Bosna Hersek	102	4,86	6,17	2,93	5,56	3,75	5,88	Karma Rejim
Nijerya	109	4,12	5,17	3,93	3,33	3,75	4,41	Karma Rejim
Türkiye	110	4,09	3,08	5,00	5,00	5,00	2,35	Karma Rejim
Cezayir	113	4,01	3,08	2,86	5,00	5,00	4,12	Karma Rejim
Katar	128	3,19	0,00	4,29	2,22	5,63	3,82	Otoriterlik
Zimbabve	129	3,16	0,00	2,50	4,44	5,63	3,24	Otoriterlik
Rusya	134	3,11	2,17	1,79	5,00	2,50	4,12	Otoriterlik
Venezuela	140	2,88	0,00	1,79	5,00	4,38	3,24	Otoriterlik
Kamerun	141	2,85	1,67	2,50	3,33	4,38	2,35	Otoriterlik
İran	151	2,38	0,00	2,86	4,44	3,13	1,47	Otoriterlik
Çin	153	2,26	0,00	4,29	3,33	2,50	1,18	Otoriterlik
Türkmenistan	162	1,72	0,00	0,79	2,22	5,00	0,59	Otoriterlik
K. Kore	167	1,08	0,00	2,50	1,67	1,25	0,00	Otoriterlik

Kaynak: The Economist Intelligence Unit (EIU)

Puanlama: 1. Tam demokrasi: 8'den büyük puanlar, 2. Kusurlu demokrasi: 6'dan büyük ve 8'den küçük veya eşit puanlar, 3. Karma rejim: 4'ten büyük ve 6'ya eşit veya daha küçük puanlar, 4. Otoriter rejim: 4'ten küçük veya eşit puanlar

Tablo 3'te EIU tarafından Demokrasi endeks değerleri kullanılarak seçilmiş ülkeler, yukarıdaki dört rejim türünden birine yerleştirilmiştir. Nitekim Siyasi çoğulculuk ve seçim süreci, Hükümetin İşleyişi, Politik Katılım, Politik Kültür ve Sivil özgürlükler olmak üzere beş temel başlıkta puanlandırma yapılarak ülkelerin hangi rejimi uyguladıklarına ulaşılmıştır. Yapılan puanlandırma 1 ile 10 arasında olup 1'e doğru gidildiğinde otoriterlik yönetimine, 10'a doğru gidildiğinde ise tam demokrasiye ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu tabloda birkaç istisna dışında (Şili, Arjantin, Brezilya gibi) genel olarak gelişmiş ülkelerin demokrasi endeks puanlarının yüksek ve yönetimin ya tam demokrasi ya da kusurlu demokrasi olduğu görülmektedir. Diğer yandan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise endeks değerlerinin düşük olduğu ve yönetimlerin karma ya da otoriter bir rejim şeklinde olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca G-20 ülkeleri arasında olan Rusya ve Çin gibi ülkelerin demokrasi endeks düzeyi 4'ten düşük olup bu ülkeler otoriter bir rejim görünümündeyken Türkiye'nin ise endeks puanı 4 ile 6 puan arasında olup karma rejim görünümüne sahip olduğu göze çarpmaktadır.

3.5. İnsani Gelişim Endeksi

On yıllardır, ekonomik büyüme paradigması ulusal kalkınma söylemine hâkim olmuştur. Bununla birlikte, 1980'lerde işsizlik seviyeleri artmış ve bazı sanayileşmiş ülkeler de dâhil olmak üzere birçok ülkede sosyal hizmetlere erişim kötüleşirken, aynı zamanda ekonomik üretim genişlemiştir. Başka bir deyişle, yüksek büyüme oranları otomatik olarak insan refahına dönüşmemiştir. Netice olarak ekonomik büyümenin tek başına bir ülkenin kalkınma seviyesi için yeterli bir ölçüt olmadığı ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme ile toplumun fakir ve dışlanmış bireylerinin çıkarlarının korunması arasında bir denge oluşturan kavramsal bir değişim ve alternatif politika seçeneklerine duyulan ihtiyaç zorunlu hale gelmiştir (Gaye, 2011: 6).

Bu bağlamda İnsani Gelişme Endeksi (HDI), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ülkelerin kalkınmasındaki ilerlemeyi izlemek ve politika yapıcılar için yararlı bilgiler sağlamak amacıyla tasarlanmış bir göstere olarak ortaya çıkmıştır. UNDP'ye göre İGE, insanların ve yeteneklerinin, sadece ekonomik büyümeyi değil, bir ülkenin kalkınmasını değerlendirmek için nihai kriterler olması gerektiğini vurgulamak için oluşturulmuştur. İGE, aynı zamanda, kişi başına aynı Gayrisafi milli hâsıla seviyesine sahip iki ülkenin nasıl farklı insani kalkınma seviyelerine sahip olabileceğini soran ulusal politika seçimlerini sorgulamak için de kullanılabilir. Ayrıca İnsani Gelişme Endeksi (İGE), uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgili olma ve iyi bir yaşam standardına sahip olma gibi insan gelişiminin temel boyutlarında ortalama başarısının özet bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir (UNDP, 2019).

İnsani Gelişme Endeksi (HDI), 1990'daki ilk İnsani Gelişme Raporundan bu yana her yıl yayınlanmakla birlikte sağlık, eğitim ve gelir gibi üç temel yaşam alanındaki ilerlemeyi kabul gören bir kalkınma ölçütü haline gelmiştir. Sağlık ile ortalama yaşam beklentisini, eğitim ile yetişkinler için ortalama eğitim yılları ve çocuklar için beklenen eğitim yılları ve gelir ile de kişi başına gayri safi milli gelir (GNI) seviyesi değerlendirilmektedir (Bourgoin, 2014: 33). UNDP İnsani Gelişme Endeksi'nde (İGE) belirtildiği gibi insani gelişme, demokrasinin varlığı ve derecesi için daha iyi bir öngörüdür. Çünkü kişi başı GSYİH ile ölçülen geleneksel servet ölçüsüne ek olarak İnsani Gelişme Endeksi, yaşam beklentisini, yetişkin okuryazarlığı biçimindeki bilgileri ve okula kayıt işlemlerini içermektedir (Johannsen, 2000: 9).

Tablo 4. İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri

	Dünya Sıralaması	HDI	Yaşam Beklentisi	Ortalama Eğitim Süresi	Kişi Başı Milli Gelir (2011 SAGP'ye Göre \$)	Durum
Norveç	1	0,954	82,3	12,6	68.059	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
İsviçre	2	0,946	83,6	13,4	59.375	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
İrlanda	3	0,942	82,1	12,5	55.660	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Almanya	4	0,939	81,2	14,1	46.946	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Singapur	9	0,935	83,5	11,5	83.793	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Y. Zelanda	14	0,921	82,1	12,7	35.108	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
ABD	15	0,920	78,9	13,4	56.140	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Yunanistan	32	0,872	82,1	10,5	24.909	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
S. Arabistan	36	0,857	75,0	9,7	49.338	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Katar	41	0,848	80,1	9,7	110.489	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Şili	42	0,847	80,0	10,4	21.972	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Arjantin	48	0,830	76,5	10,6	17.611	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Rusya	49	0,824	72,4	12,0	25.036	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
Türkiye	59	0,806	77,4	7,7	24.905	Çok Yüksek İnsani Kalkınma
İran	65	0,797	76,5	10,0	18.166	Yüksek İnsani Kalkınma
Küba	72	0,778	78,7	11,8	7.811	Yüksek İnsani Kalkınma
Brezilya	79	0,761	75,7	7,8	14.068	Yüksek İnsani Kalkınma
Cezayir	82	0,759	76,7	8,0	13.639	Yüksek İnsani Kalkınma
Çin	85	0,758	76,7	7,9	16.127	Yüksek İnsani Kalkınma
Ukrayna	88	0,750	72,0	11,3	7.994	Yüksek İnsani Kalkınma
Venezuela	96	0,726	72,1	10,3	9.070	Yüksek İnsani Kalkınma
G. Afrika	113	0,705	63,9	10,2	11.756	Yüksek İnsani Kalkınma
Hindistan	129	0,647	69,4	6,5	6.829	Orta İnsani Kalkınma

Gana	142	0,596	63,8	7,2	4.099	Orta İnsani Kalkınma
Kamerun	150	0,563	58,9	6,3	3.291	Orta İnsani Kalkınma
Zimbabve	150	0,563	61,2	8,3	2.661	Orta İnsani Kalkınma
Nijerya	158	0,534	54,3	6,5	5.086	Düşük İnsani Kalkınma
Senegal	166	0,514	67,7	3,1	3.256	Düşük İnsani Kalkınma
Sudan	168	0,507	65,1	3,7	3.962	Düşük İnsani Kalkınma
Afganistan	170	0,496	64,5	3,9	1.746	Düşük İnsani Kalkınma
Yemen	177	0,463	66,1	3,2	1.433	Düşük İnsani Kalkınma

Kaynak: UNDP Human Development Report 2018.

Tablo 4 incelendiğinde İnsani Gelişme Endeksi ile seçili ülkelerin kalkınma seviyelerinin o ülkelerdeki ortalama yaşam süresi, eğitim seviyesi, okur-yazar oranı ve gelir düzeyi şeklinde kategorileştirildiği görülmektedir. Genel olarak gelişmiş ülkelerin tümünde çok yüksek insani gelişmiş seviyeleri gözlemlenirken Katar, Suudi Arabistan, İran, Çin, Rusya, Küba ve Venezuela gibi demokrasinin zayıf olduğu veya otoriter rejimin hâkim olduğu ekonomilerde de çok yüksek veya yüksek derecede insani kalkınma seviyelerinin gözlemlenmesi göze çarpan en önemli husus olmuştur. Türkiye'nin ise 2018 yılı UNDP raporuna göre 189 ülke arasında 0,806 endeks puanı ile yine çok yüksek insani kalkınmanın yaşandığı ülkeler kategorisinde yer aldığı görülmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Demokratik bir rejimi ayakta tutan, demokrasiyi ilerleten faktörler fiziki, beşeri, sosyal ve politik sermaye olmakla beraber iktisadi büyümeyi gerçekleştiren bileşenler de bu faktörlerdir (Gerring , Bond , Barndt , & Moreno, 2005: 325). Bu bağlamda demokrasi ve iktisadi kalkınma kavramlarını birbirinden bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. Diğer yandan demokratik yönetimlerin, politik, ekonomik ve sivil özgürlüğün yerleşmesi, bireylere seçme ve seçilme hakkının verilmesi, herkesin bir şekilde yönetime ortak edilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve adil bir gelir düzeni için hükümetlerin daha çok çaba sarf etmesini gerektirdiği bilinmektedir. Ayrıca demokrasinin, otoriter yönetimlere göre toplumsal çatışmaların önlenmesi ve politik istikrarın sağlanması gibi başarılarından dolayı ekonomide büyümeye sebep olabileceği veya toplumsal bir refaha neden olabileceği gerçeği de göz ardı edilememektedir.

Tarihsel bir değerlendirme yapılırsa iktisadi kalkınma süreçlerinde bazı ülkelerin yönetim olarak demokratik olmadığı söylenebilir. Nitekim 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran zamanında Almanya, İspanya, İtalya, Portekiz gibi ülkelerde diktatörler yönetimi ele geçirmiş, Sovyet Rusya, Japonya, Küba ve Yugoslavya'da demokratik kabul edilmeyen yönetimler iktidara gelmiştir. Fakat özellikle İkinci Dünya savaşından sonra genel olarak demokratik yönetimlerin iktidara geldiği görülmüştür. Bu açıdan bu ülkelerde demokrasinin önemi artmaya başlamış ve yaşam standardı yükselmiş, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlüklerin önemi hâkim olmaya başlamıştır.

Başta Freedom House olmak üzere Fraser Institute, UNDP ve The Heritage Foundation gibi bağımsız sivil toplum kuruluşlarının araştırmaları ve geliştirdikleri endeksler ile sadece kişi başı GSYİH veya büyüme oranlarının ülkelerin iktisadi kalkınma seviyelerinin açıklanması için yeterli olmayacağı düşüncesi ile ülkelerdeki demokrasi düzeyi ve kalkınma düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada genel olarak büyük, güçlü ekonomilere sahip ülkelerde kurumsal kalitenin, politik hakların, sivil ve ekonomik özgürlüklerin gelişmiş olduğu, yaşam beklentisinin, eğitim süresinin uzun, kişi başı gayrisafi milli hasılanın yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ise genel olarak politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler bakımından henüz yeterli bir düzeyde olmadığı, ortalama yaşam süresinin, eğitim süresinin ve kişi başı GSMH'lerinin daha düşük seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Az gelişmiş ülkeler incelendiğinde ise genel olarak gözlenen bu ülkelerin politik hak ve sivil ve ekonomik özgürlükler bakımından özgür olmayan kategoride oldukları, kurumsal kalitelerin oldukça düşük olduğu, bu ülkelerde otoriter yönetimlerin hâkim olduğu görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ayrıca

ortalama yaşam ve eğitim süresinin kısa ve kişi başı GSMH'lerinin çok az olması bir başka gözlenen husus olmuştur.

Demokrasi, bireysel ve sosyal hak ve özgürlükleri sağlayan, güvence altına alan, bireylerin yönetimde söz sahibi olmasını sağlayan, yaşam kalitesini yükselten, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler ile uyumludur. Ve demokrasinin, dünya deneyimleri incelendiğinde birkaç istisna dışında iktisadi gelişime paralel bir görüntü arz eden bir sistem olarak hiçbir ülke için ulaşılmaz veya imkânsız bir hedef olarak görülmemesi gerekmektedir. Ayrıca demokrasinin yerleşmesini ve iktisadi büyümesini gerçekleştirmemiş az gelişmiş olan veya gelişmekte olan ülkeler bu hedeflere ulaşmak için güçlü politikalar geliştirmek zorundadır.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D.; Johnson, S., & Robinson, J. (2004). "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth", NBER Working Paper Series(10481), 1-111.

Bardhan, P. (1999). "Democracy and Development: A Complex Relationship", p.1-26. <https://eml.berkeley.edu/~webfac/bardhan/papers/BardhanDemoc.pdf>. Erişim Tarihi.01.12.2019.

Bedford, W. (2011). "The Effect of U.S. Intervention on Political Rights and Civil Liberties", University of Tennessee Honors Thesis Projects. https://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/1419/. Erişim Tarihi. 01.12.2019.

Bhagwati, J. (1995). "The New Thinking on Development", *Journal of Democracy*, 6(4), 50-64.

Bollen, K. (1987). "Political Rights and Political Liberties in Nations: An Evaluation of Human Right", *Human Rights Quarterly*, 8(4), 567-591.

Bourgoin, M. (2014). "A proposal for a modified Human Development Index", *Cepal Review*(112), 29-44.

Campbell, D. (2008). "The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy", *Vienna: Democracy Ranking*, 1-42.

Carlsson, F., & Gable, S. (2002). "Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects", *Public Choice* , 112(3-4), 335-44.

Carothers, T. (2010). "Democracy Support and Development Aid", *Journal of Democracy* , 21(4), 12-26.

Chang, H.-J. (2009). *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, Epos Yayınları, Ankara.

Chen , B., & Feng , Y. (1999). "Economic development and the transition to democracy a formal model", *Social Choice and Welfare*, 16(1), 1-16.

EIU(2010)."Democracy Index 2010, Democracy in retreat", http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf. Erişim Tarihi.17.10.2019

Freedom House. (2013). "Freedom in the World Country Ratings & Methodology", <http://www.freedomhouse.org>. Erişim Tarihi. 01.12.2019.

Gaye, A. (2011). "Contribution to Beyond Gross Domestic Product (GDP), Name of the indicator/method: The Human Development Index (HDI)", UNDP Human Development Report Office. https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/download/factsheets/bgdp. Erişim Tarihi. 01.12.2019.

Gerring , J.; Bond , P.; Barndt , W., & Moreno, C. (2005). "Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective", *World Politics*, 57(3), 323-364.

Heywood, A. (2013). *Politics*, (Fourth Edition). Palgrave Macmillan. New York.

- IEF. (2019). "Index of Economic Freedom", <http://www.heritage.org>. Erişim Tarihi. 01.12.2019.
- Isham, J.; Kaufmann, D., & Pritchett, L. (1997). "Civil Liberties, Democracy, and the Performance of Government Projects", *The World Bank Economic Review*, 11(2), 219-242.
- Johannsen, L. (2000). "Democratization and Development: Modernization and Political Institutions", Paper for presentation at the ECPR Joint Session of Workshops. April 14-19, Copenhagen,, Denmark.
- Klarin, T. (2018). "The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues", *Zagreb International Review of Economics & Business*, 21(1), 67-94.
- Lipset, S. (1959). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *The American Political Science Review*, 53(1), 69-105.
- Moore, T. (2008). "Freedom and Economic" <http://www.stanford.edu/~moore/Chapter6.pdf>. Erişim Tarihi. 01.12.2019.
- Muller, E. (1995). "Economic Determinants of Democracy", *American Sociological Review*, 60(6), 966-982.
- Myrdal , G. (1974). "What Is Development?", *Journal of Economic Issues*, 8(4), 729-736.
- Nawaz, S., Iqbal , N., & Khan, M. (2014). "The Impact of Institutional Quality on Economic Growth: Panel Evidence", *The Pakistan Development Review*, 53(1), 15-31.
- North, D. (2010). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Pei , M. (1999). "Economic Institutions, Democracy and Development", the Conference on Democracy and Development, World Bank Conference.
- Pereira, L. (2017). "Democracy and growth in pre-industrial countries", *Brazilian Journal of Political Economy*, 37(1(146)), 88-107.
- Przeworski, A. (2004). *Democracy and Economic Development*. E. M. Sisson içinde, *The Evolution of Political Knowledge: Theory and Inquiry in American Politics* (s. 300–324). Columbus,OH: Ohio State University Press.
- Robinson, J. (2006). "Economic Development And Democracy", *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 9, 503-527.
- Sen, A. (1999). *Commodities and Capabilities*, Oxford University Press.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Shen , J.-G. (2002). "Democracy and growth: An alternative empirical approach", *BOFIT Discussion Papers*(13).
- Slim , H. (1995). "What Is Development?", *Development in Practice*, 5(2), 143-148.
- Sodaro , M. (2004). *Comparative Politics: A Global Introduction*, Mcgraw-Hill (Tx).
- UNDP. (2019). "Human Development Report", <http://hdr.undp.org>. Erişim Tarihi. 12.12.2019
- Yeager, T. (1998). *Institutions, Transition Economies, and Economic Development*. Westview Press-Boulder, Colorado.